

Những nhân tố

XÃ HỘI VÀ KINH TẾ CỦA TIẾN BỘ KỸ THUẬT

АНДРЕЙ КУТЕЙНИКОВ

Sự dân chủ các quan hệ kinh tế cùng các vấn đề sản xuất hàng hóa với quan hệ thị trường mà biểu hiện đặc trưng là thi đua chiếm lĩnh thị trường có tác động như là một đòn bẩy để đẩy mạnh tiến bộ khoa học kỹ thuật.

Bài này đăng trên tạp chí « New Time » số ra ngày 20-5-1988. Chúng tôi xin giới thiệu để bạn đọc tham khảo.

CHÚNG ta có thể học thi đua từ các nhà tư bản không?

Khi nói « cơ cấu của KHKT » chúng ta giả định rằng tất cả mọi người — hay ít nhất những người có trách nhiệm về tiến bộ KHKT đã hiểu đầy đủ thuật ngữ này. Như vậy là sử dụng đòn bẩy nào để đẩy mạnh tiến bộ KHKT?

Xét cho kỹ, không phải riêng bài trí mà tất cả những chức năng của cơ cấu này đều không rõ ràng. Hơn nữa, những kỹ sư và những nhà quản lý kinh tế có một ý niệm không thích hợp của ngay khái niệm KHKT. Hơn bao giờ hết, khái niệm ấy thường gắn với máy móc mới, bao gồm nhiều rô-bốt (máy tự động), máy công cụ NC, các hệ tự động và máy gặt hái Don-1500 khi kinh tế phát triển nhiều hơn. Một quan niệm phổ biến cho rằng tiến bộ kinh tế xuất phát từ tiến bộ đạt được trong kỹ thuật.

Đó là một quan điểm nguy hiểm vì nó căn cứ vào kỹ thuật nhiều hơn là kinh tế. Quan điểm ấy gắn với tôn giáo: cả hai xuất xứ từ bái vật chủ nghĩa (fetishism). Một điều như thế — dù là một thánh tượng, một rô-bốt hay một máy tính — tự bản thân nó là một kết thúc. Lợi ích bị đẩy lùi vào hậu trường. Hậu quả là có những rô-bốt lạc hậu 90 năm và các hệ máy điều khiển tự động mà giá thành đáng lẽ được chiết khấu lại tính thêm vào chi phí quản lý sản xuất. Tình trạng này sẽ kéo dài khi những thành tựu đời mới chưa được lý giải trên hết bằng

những xét nghiệm kinh tế. Nói cho cùng, rô-bốt không phải được sáng chế ra vì lợi ích của chính nó mà để làm thay công việc của nhiều công nhân (và do đó khấu trừ lương họ) và cải tiến chất lượng sản phẩm, do đó thôi thúc ganh đua, chỉ là hợp lý khi một cải tiến phân hồi được giá cả và chi phí bảo dưỡng với lãi suất. Các định luật kinh tế không chế tiến bộ KHKT, không thể đảo ngược được. Điều đó đã được nhiều nước chứng minh.

Tại sao các phát minh kỹ thuật phát triển và được áp dụng rộng rãi trong thương mại ở các nước tư bản? Đó là do yêu cầu của các định luật kinh tế. Ở các nước này không có cơ cấu riêng biệt STP (tiến bộ KHKT) (1) đứng ngoài kinh tế. Tác động liên kết của những quy luật giá cả, lãi và ganh đua tạo thành một trung gian đặc biệt đẩy mạnh KHKT vốn thực tế không dừng chân (nonstop). Ngày nay, các nhà tư bản lệ thuộc vào tiến bộ KHKT để cạnh tranh, chi phí hữu hiệu (cost effectiveness) ★ và thích nghi được với những biến động của thị trường. Vận dụng những kiến thức KHKT, mỗi nhà sản xuất — dù to hay nhỏ — đều dành được lợi tức độc quyền. Tinh độc đáo khoa học tạo cho họ điều may mắn này là việc chế tạo ra những sản

(1) Chú thích của người dịch

★ Tiền lãi — chú thích của người dịch

phẩm khác hẳn trên thị trường và sử dụng các kỹ thuật chế tạo mới có hiệu lực hơn. R. Hartley — một chuyên gia thị trường Mỹ — đã nhận ra rằng khi đã ném ra thị trường một sản phẩm mới thì nhà sản xuất có được độc quyền trong một thời gian.

Ngược lại, độc quyền và siêu lợi nhuận buộc những nhà sản xuất khác bẽ gãy độc quyền này và chia lời. Các phát minh dựa trên những thành tựu KHKT mới nhất được dùng như là những vũ khí trong cuộc ganh đua. Chức năng của đổi mới như là phương tiện ganh đua và phần việc đổi mới của các công ty trong việc đổi mới toàn diện kinh tế tư bản được kết tinh với phổ biến lý thuyết trong học thuyết «thi đua giữa các đơn vị doanh nghiệp» của nhà kinh tế học Úc J. Schumpeter. Theo học thuyết của ông, bất kỳ một phát minh nào cũng là nhân tố chính thay đổi sự sắp đặt lực lượng giữa những thực thể kinh tế. Ngay cả những thị trường độc quyền cao cấp cũng không miễn dịch đối với những kẻ đột nhập (intruders) là một tổ hợp từ một ngành doanh nghiệp hay một công ty nhỏ hơn những thị trường độc quyền ấy — bằng phát minh sáng tạo, tìm cách vượt qua những kỹ thuật chế tạo và thế chân vững sản phẩm độc quyền đang làm bá chủ thị trường. Sự thách đố này đôi lần đã buộc những tổ hợp vốn giữ độc quyền trên thị trường phải sử dụng những chính sách đua tranh gay gắt.

Việc ghi nhận tiến bộ của những công nghiệp kỹ thuật cao trong các nước tư bản công nghiệp chứng tỏ tranh đua là vấn đề sống còn để các nhà sản xuất phát triển những sản phẩm mới và áp dụng kỹ thuật mới nhất. Đi sau tiến bộ KHKT sẽ dẫn đến phá sản. Do đó tranh đua càng gay gắt bao nhiêu thì việc các nhà sản xuất «bỏ tù» những phát minh để dùng sau này càng ít đi và càng đẩy nhanh những phát minh mới đổ nhập vào sản phẩm mới và xông vào thị trường.

Các công ty tư bản áp dụng mọi phương pháp trong việc tranh giành thị trường như giá tiền cạnh tranh, chất lượng hàng hóa và tìm kiếm tài nguyên. Một nhà sản xuất hoạt động trong một thị trường cạnh tranh gay gắt sẽ buộc phải giảm chi phí sản xuất và giá cả, luôn luôn cải tiến chất lượng sản phẩm và phát triển mạng lưới dịch vụ bán hàng. Thị trường càng hứa hẹn bao nhiêu thì tranh đua càng ác liệt và thắng lợi càng khó khăn bấy nhiêu. Trong tranh đua bình thường, có một bên luôn luôn muốn thắng — đó là người tiêu thụ. Có định luật nào định ra mức thi đua lợi thế nhất cho tiến bộ KHKT không? Tư liệu về các nước tư

bản phát triển cho biết những ngành nhiều sáng kiến nhất bao gồm như là một quy tắc một số lớn công ty chế tạo: máy công ty không lồ cộng với hàng chục, hàng trăm hay cả đến hàng nghìn đơn vị doanh nghiệp vừa và nhỏ. Một tình huống trong đó có cạnh tranh và những đối thủ chính chiếm lĩnh dư tiền tệ và tài nguyên vật chất được xem như là thuận lợi nhất cho hoạt động đổi mới đạt mức độ cao trong công nghiệp. Mặt khác, đổi mới rất ít được phát triển trong thị trường chế ngự bởi hàng chục, hàng trăm những nhà sản xuất nhỏ sản sản mà người nào cũng thiếu nguyên liệu.

Độc quyền được xem như là tình thế ít thuận lợi nhất cho hoạt động đổi mới. Tuy nhiên, độc quyền toàn bộ là một hiện tượng không có thực tế trong kinh tế tư bản. Ngay sau khi một công ty bắt đầu thu siêu lợi nhuận độc quyền và thao túng thị trường, ngay lập tức bị những đối thủ tràn ngập. Vốn chuyển nhượng tương đối yên tĩnh từ công nghiệp này sang công nghiệp khác và từ nước này sang nước khác làm dễ dàng phân phối lợi tức. Như là một đặc trưng, nhà nước tư bản có những hành động không tín nhiệm để chống độc quyền. Điều đó không có gì đáng ngạc nhiên. Nói cho cùng — như ý kiến của nhà kinh tế Xô-viết nổi tiếng Nikolai Shmelyov — «lựa chọn và thi đua là những tiền đề khách quan cần thiết cho khả năng sinh tồn hay ít nhất cho hiệu lực thích hợp của bất kỳ hệ thống kinh tế nào» Ông nói tiếp: «Sự sa sút của hàng hóa và sự chuyển chính của nhà sản xuất không phải là tình thế để nhà sản xuất tìm kiếm được những ý niệm kỹ thuật mới — trừ khi bắt buộc phải làm như thế. Độc quyền nào cũng dẫn đến ngưng đọng, và độc quyền tuyệt đối dẫn đến ngưng đọng tuyệt đối».

Nếu thực sự chúng ta muốn xây dựng một nền kinh tế khỏe mạnh để ngang tầm với tiến bộ KHKT thì đừng nên sợ thi đua. Thi đua là một biểu hiện hoàn hảo tự nhiên của sản xuất hàng hóa và quan hệ thị trường. Khi bàn về sự «hợp pháp» thị trường trong chế độ XHCN, viện sĩ Leonit Abalkin, giám đốc Viện kinh tế trực thuộc Viện hàn lâm khoa học Liên-xô có nói: «Thị trường không phải do chủ nghĩa tư bản sáng lập. Nó có những đặc trưng của tổng thể kinh tế gắn liền với một chế độ thiết lập trên sự phân công lao động phát triển và quan hệ hàng — tiền».

Tiến bộ khác trong quan hệ hàng — tiền ở kinh tế Xô-viết và những vấn đề độc quyền sản xuất thúc chúng ta đề ra thi đua thực sự giữa những thực thể kinh tế khác nhau. Nếu không thi đua, bất kỳ tiến bộ KHKT nào cũng

(Xem tiếp trang 34)

trong điều kiện hiện nay cần có sự sắp xếp tổ chức thiết kế cho thật hợp lý. Các công trình công nghiệp do rất nhiều các cơ quan thiết kế ngoài nước và trong nước thiết kế, có nhiều cơ quan, tổ chức không có chức năng thiết kế các công trình công nghiệp cũng tự đảm nhận làm việc này, có lúc thực chất lại giao cho những cá nhân không đủ trình độ và kiến thức cần thiết đảm nhận. Do vậy đã gây ra những vấn đề nghiêm trọng về chất lượng công trình, gây lãng phí lớn, làm khó khăn thêm cho nền kinh tế đất nước. Vì vậy tôi cho rằng, Nhà nước cần có những quy định chặt chẽ về việc xét duyệt thiết kế tập trung cho một cơ quan có chức năng. Ở đây muốn đề cập tới là ngay cả việc xét duyệt thiết kế ở giai đoạn thiết kế kỹ thuật thi công, vì ở giai đoạn này mới để bộc lộ các nhược điểm quan trọng của bản thiết kế. Đối với các công trình do nước ngoài thiết kế cũng cần có các thủ tục cần thiết để kiểm tra chất lượng. Chức năng này có thể giao cho các viện thiết kế chuyên ngành đảm nhận.

Lâu nay các phương án kiến trúc thường có tổ chức thi tuyển, vậy đề nghị phương án thiết kế kết cấu cũng nên tổ chức thi tuyển chọn kết cấu tối ưu và phê phán những kết cấu không mang tính kinh tế kỹ thuật. Tin rằng với sự thống nhất quản lý của Bộ xây dựng, các ngành và các địa phương cũng ra sức phát huy sáng tạo lập nên những kỉ cương mới, chúng ta sẽ có được các giải pháp thiết kế các công trình công nghiệp có chất lượng cao sát thực tế, mang lại được năng suất, chất lượng và hiệu quả trong xây dựng.

Biên tập: Nguyễn Đức Trí

NHỮNG NHÂN TỐ...

(Tiếp theo trang 27)

không thành vốn đề. Vốn đề coi là bái tượng cái gọi là «thi đua» (emulation), phần lớn chúng ta nhận nhớ khi nghe thấy từ «thi đấu» (Competition) tuy rằng hai từ này cùng nghĩa.

Thi đấu thực sự đòi hỏi dân chủ hóa các quan hệ kinh tế nghĩa là người sản xuất có quyền lựa chọn nguồn nguyên liệu, thỏa thuận về giá, ngày giao hàng và sử dụng lợi tức theo ý muốn. Một tiền lệ sống còn khác là sự tự do phát triển các thực thể kinh tế (xí nghiệp) đã có và dùng những cái mới.

Từ đó suy ra dân chủ, thi đấu và tiến bộ KHKT không thể tách rời nhau được. Tiến bộ KHKT không xuất hiện nếu không có hai yếu tố trên. Nếu nhận thức được và có hành động thích hợp, bức tranh kinh tế sẽ thay đổi tốt hơn. Tuy nhiên tư tưởng vị kỹ thuật (technocratic) đối với tiến bộ KHKT còn thống trị ở nước chúng ta. Các cơ quan quản lý nên thiết lập chương trình KHKT dài hạn và trung bình hơn là trao quyền độc lập kinh tế thực sự cho nhà máy và tổ hợp; tạo những điều kiện thuận lợi để phát triển hợp tác xã và dùng hợp tác xã đấu với quốc doanh độc quyền.

Hình như là các cơ quan kinh tế trung ương còn cố ảo tưởng là tiến bộ KHKT không phải do các định luật kinh tế chi phối mà do những nghị quyết của họ. Quan điểm này đầy rẫy nguy hiểm là chúng ta sẽ lạc hậu và lạc hậu mãi so với phương Tây về phương diện kỹ thuật. Tiến bộ tăng tốc trong thế giới tư bản không có chỗ cho lạc quan và mãn nguyện kỹ thuật vô căn cứ.

Người dịch: Nguyễn Văn Huyền

Biên tập: Nguyễn Chân Giác

QUA HỘI THẢO...

(Tiếp theo trang 23)

rõ hơn nữa những chi tiết nằm trong các khía cạnh lớn. Còn phải nhiều công sức để xây dựng hoàn chỉnh 1 hệ thống biện pháp nhằm đưa nhanh KTTB vào sản xuất xây dựng.

Và vì vậy những cuộc hội thảo liên kết khoa học sản xuất giữa những người nghiên cứu và sản xuất cũng như quản lý cần được tiếp tục, không chỉ cho những vấn đề quản lý chung mà còn cả những vấn đề thuộc chuyên ngành hoặc chuyên đề. Phải luôn luôn tổ chức thông tin 2 chiều qua lại giữa nghiên cứu và sản xuất làm cho khoa học và sản xuất tìm đến nhau liên kết chặt chẽ với nhau và hỗ trợ nhau đắc lực.

Biên tập: Đặng Ngọc Bảo